

Lessen voor successen 2022

DAW landbouwprojecten in Rijn-West

Inhoudsopgave

Kijk op het DAW door Aart de Zeeuw (LTO) en Bert de Groot (RBO Rijn-West)	4
Boeren met toekomst in polder Aarlanderveen	6
Meer dan 15 pilots in experimenteertuin	8
Notenteelt een duurzaam verdienmodel?	10
Organische bemesting in perenteelt	11
Zoet water vasthouden in Goeree-Overflakkee	12
Boerderij van de toekomst	14
Boeren Delfland vóór de muziek uit	16
Met een stimulans gaat het dubbel zo hard	18
Weerbaar telen is de sleutel	20
100e ondernemer al aan de slag door Landbouwportaal	22

Kom je een QR-code tegen?

Scan het met de camera van je telefoon en vind meer informatie!

VOORWOORD

Het wel en wee van ons DAW

DAW-Krimpenerwaard is vanaf het begin constructief aangepakt met een werkgroep van melkveehouders, ANV Weidehof, Agrarisch Collectief Krimpenerwaard, Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard, LTO-Noord en een adviesbureau. Bij ons zijn luisteren naar de doel- en doengroep en participatie essentieel en de basis voor DAW Krimpenerwaard: de agrariërs uit het gebied zijn als eerste aan zet bij alle initiatieven met zelfgekozen onderwerpen: onder andere KringLoopLandbouw en Duurzaam Bodembeheer, en ook onderzoek en monitoring van water, gras, voer, bodem, erfscan. Resultaat: aantoonbaar minder verliezen, structureel efficiëntere bedrijfsvoering en betere waterkwaliteit.

Met de intrede van de DAW-Impuls komen er naast de boerinnengroep en 6 melkveehouderijgroepen ook een akkerbouwgroep en melkveehouderijgroep in Schieland. Na de POP3-gelden krijgen we dankzij goede gesprekken nu budget van het waterschap om verder te gaan.

De Klimaatkaravaan bezoekt één van onze DAW- en Koeien&Kansen-melkveebedrijven waar men kennis kan maken met gebiedsspecifieke en actuele onderwerpen. Een energiek bemande maatschap waar veel op eigen risico is geëxperimenteerd en waar alle aanwezigen, onder wie ook Ministerie van LNV, goed nota van kunnen nemen (luisteren, overdenken, implementeren).

Er zijn ook teleurstellingen: er is een NatuurNetwerkNederland-gebied in de polder aangewezen waardoor boeren weggaan en zelfs worden onteigend. Er wordt daar in plaats van uitgemijnd afgeplagd waarbij de biodiversiteit van het bodemleven wordt. De waterkwaliteit gaat achteruit. Niet door de landbouw maar

door exoten: Amerikaanse rivierkreeften vreten alles in sloten op, waarbij natuurlijke processen en biodiversiteit te niet gedaan en slootkanten ondermijnd worden en blauwalg opkomt. Ondanks Tweede Kamervragen geeft het ministerie van LNV niet thuis als er om visserijwetsaanpassingen en financiën voor deze bestrijding gevraagd wordt. De 'stikstofkaart' zorgt bij een aantal deelnemers voor de druppel.

Van landbouw wordt actie gevraagd, maar wordt er echt geluisterd en geïmplementeerd door de hogere overheden? Overheid, geef de landbouw het perspectief waar ze recht op heeft! Wij gaan door omdat voldoende gezond zoet water essentieel is voor onze bedrijven, dieren, producten en het landschap! *'Alleen in helder water zie je diepte' - Rutger Kopland*

Aart de Zeeuw

LTO Noord Krimpenerwaard,
voorzitter werkgroep
DAW Krimpenerwaard en
Schieland.

Samen kom je verder!

Ik vind het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer een heel inspirerend voorbeeld van participatie. Agrariërs werken in het DAW gezamenlijk aan oplossingen met grote maatschappelijke waarde. Voorzien resultaat: een betere bodem- en waterkwaliteit, en voldoende zoetwater. Iedereen heeft baat bij mooi, schoon en helder water vol nuttige plantjes en beestjes. Water dat drinkbaar is voor mens én dier. Het is goud waard! Alleen door met elkaar samen te werken - agrariërs, overheden, industrie - kunnen we stappen zetten naar een betere waterkwaliteit.

Ik ben trots op de kennis die duizenden agrariërs delen in het DAW. Boeren die ook hun netwerken gebruiken om maatregelen en projecten die succesvol zijn uit te rollen en verder te brengen. Samen op weg van zilver naar goud, voor een goede waterkwaliteit.

En wat is de rol voor het waterschap en van mij als bestuurder? Ik denk dat ik (wij) pal naast ondernemers met ideeën en initiatieven moeten staan. We kunnen helpen

met financieren of zoeken naar passende financiering. We kunnen ook samen met LTO en de collectieven agrariërs stimuleren en faciliteren om met DAW aan de slag te gaan.

En dan het DAW in deze tijd? We hebben te maken met corona jaren waar niet in vertrouwde zaaltjes ideeën kunnen worden uitgewisseld. Ook missen we het napraten met een pilsje in de hand. We hebben te dealen met donkere stikstof wolken die de toekomst van vele bedrijven onzeker maakt. En met het 7e Nitraatactieprogramma dat voor frustratie kan zorgen, enz. Kortom, er zijn vele redenen te bedenken waarom je niet wilt meedoen aan het DAW of andere initiatieven.

Daarom ben ik trots op en blij met agrariërs die in deze verwarrende tijden gewoon doorgaan. Des te beter is het dat deze successen in de landbouw nu expliciet in het zonnetje staan. Ik hoop van harte dat ook in 2023 vele agrarische ondernemers meedoen aan een DAW-project. Zo kunnen we gezamenlijk werken aan een schoon en gezond bodem- en watersysteem.

Bert de Groot

RBO Rijn-West en bestuurlijk
ambassadeur overleg duurzame landbouw;
Hoogheemraad Hoogheemraadschap
De Stichtse Rijnlanden

Boeren met toekomst in polder Aarlanderveen

“In het project Boeren met Toekomst in Polder Aarlanderveen willen we uiteindelijk een slim gebiedsproces”, trapt Marinus Bogaard - procesleider van het Hoogheemraadschap van Rijnland - af. “Om te komen tot een gebiedsdeal werken alle betrokken partijen vanaf het prille begin mee, we moeten het samen doen. Er liggen, net als in de rest van Nederland, ook in dit gebied veel opgaven. Denk aan het verbeteren van de waterkwaliteit, het reduceren van de stikstofuitstoot, het verminderen van bodemdaling en het verhogen van de biodiversiteit”. Melkveehouder Jaap Verduijn van recreatieboerderij De Vooruitgang vult aan: “We willen graag in de polder blijven boeren, daar is toekomstperspectief voor nodig. Boeren willen werken aan concrete oplossingen in het veld, iets tastbaars voor de melkveebedrijven die meedoen.”

Ontwikkelen stip op de horizon

Dit project werkt aan een routeplan tot en met 2030 met daarin doelen en concrete afspraken tussen en voor overheden en ondernemers. Een stip op de horizon waar iedereen achter staat en naar toe wil werken. In het gebiedsproces Aarlanderveen werken melkveehouders, LTO Noord, Hoogheemraadschap van Rijnland, provincie Zuid-Holland, gemeente Alphen a/d Rijn en externe adviseurs samen. Rosan de Groot is bij LTO Noord projectleider voor Polder Aarlanderveen en werkt samen met de boeren aan het project. De Groot: “Het is handig om de meest urgente uitdagingen in één keer en gezamenlijk op te pakken. Thema’s kunnen elkaar versterken en het maakt de aanpak samenhangender. Doordat alle betrokken partijen zijn aangehaakt praten we met elkaar over de uitdagingen nu en

in de toekomst van deze mooie polder”. In het voorjaar van 2022 zijn door de boeren diverse thema’s besproken en hebben drie onderwerpen de voorkeur gekregen om mee aan de slag te gaan: bodemdaling, waterkwaliteit & biodiversiteit (zoals het behoud van weidevogels) en stikstof. Jaap: “Ik vind dat we natuur beter zichtbaar kunnen maken en er bewuster mee om kunnen gaan. In het voorjaar hebben we prachtige, bloeiende slootoevers hier. Daar kun je recreanten van laten meegenieten!”

Inspiratie opdoen en experimenteren

Wat werkt wel en wat werkt niet? Hoe doen ze het op andere plekken in Nederland? De afgelopen periode zijn deelnemers van het project het veld in gegaan om inspiratie op

Slootsafari met slootschonen onder Hollandse luchten. Foto: Rosan de Groot

te doen, kennis te delen en met elkaar in gesprek te gaan. Jaap Verduijn: “Boeren in Aarlanderveen zijn kritisch: zij willen dat er concreet wat gebeurt op het land!” Zoals een recent experiment op enkele percelen met klei in veen. Het idee is ontstaan tijdens een excursie in polder Spengen waarbij een collega-boer uit de Krimpenerwaard zijn eerste ervaringen met ons deelde. Deze informatie en kennis is gebruikt voor het toepassen van klei in veen in Aarlanderveen. Veenverrijking met klei is een veelbelovende experimentele methode om de bodemdaling af te remmen en de emissie van CO₂ te beperken.

Inspiratiepolders

“Rijnland heeft vijf inspiratiepolders, voor elke landbouwsector één. Voor de sector melkveehouderij is Aarlanderveen de inspiratiepolder. Relevant voor Rijnland

is dat de opgaven in het gebiedsproces breder zijn dan alleen waterkwaliteit. De waterkwaliteitsverbetering kan dan in samenhang met de hele bedrijfsvoering een plek krijgen”, aldus Bogaard. De uitdaging is of we in een polder gezamenlijk meer kunnen bereiken. “Plan en uitvoering in Aarlanderveen kunnen een bouwsteen zijn voor het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG)”.

Er is nog veel leven in de sloot te vinden! Foto: Rosan de Groot

Jaap heeft een multifunctioneel boerenbedrijf. Naast boer zijn met 60 koeien is Jaap nu 25 jaar bezig met agrarisch natuurbeheer en 20 jaar met recreatie (kano- en SUP verhuur). Jaap vertelt trots: “Van deze combinatie kan ik prima leven. Daarnaast zit ik in allerlei studiegroepen. Ik richt me op het efficiënter maken van mijn bedrijfsvoering, niet op groter groeien. Dit verdienmodel geeft me de vrijheid die ik graag wil”.

Meer dan 15 pilots in experimenteertuin

Projectleider Inge van Paassen kijkt met plezier terug op het DAW-project Vruchtbare Kringloop Zuid-Holland dat liep van 2019 tot en met 2021. 'Het project was gericht op innovatieve technieken en onderzoeken, daarmee werd het POP-3 project van de provincie Zuid-Holland een soort experimenteertuin. Met Vruchtbare Kringloop Zuid-Holland onderzochten boeren en tuinders samen met (agrarische) partners de mogelijkheden van kringlooplandbouw als basis voor het eigen bedrijf.

De hamvraag

De vraag waar het binnen Vruchtbare Kringloop Zuid-Holland om draaide was: 'Hoe kunnen we zorgen voor gesloten kringlopen en zo positief bijdragen aan klimaat, milieu en leefomgeving?'. Er was volgens Van Paassen sprake van een enthousiaste groep melkveehouders, akkerbouwers, tuinders en relevante agrarische partners uit de verschillende waterschapsgebieden binnen Zuid-Holland die kansen zagen. "Bijvoorbeeld veehouders en akkerbouwers die al langer nadachten over uitwisseling veevoer (krachtvoer) en nutriënten in de vorm van rundveemest en dat nader wilden onderzoeken." De groep ondernemers kreeg advies van experts over potentiële kosten en baten van een eventuele samenwerking en gezamenlijk werden de kansen en uitdagingen verder bekeken. Van Paassen: "Uiteindelijk bleek het economisch nog niet uit te kunnen, maar ondernemers zagen wel potentie in onderdelen van het onderzoek."

Doen en daarvan leren

Iets nieuws proberen, gewoon doen en daarvan leren, dat was mogelijk binnen Vruchtbare Kringloop Zuid-Holland. "Natuurlijk is een goede onderzoeksvraag belangrijk, maar het is ook fijn voor boeren en tuinders als ze soms gewoon iets mogen uitproberen." Goed voorbeeld daarvan vindt Van Paassen de pilot waarbij verschillende in- en doorzaaiproeven werden uitgevoerd met verschillende machines. Bijvoorbeeld winterrogge en veldbonen na mais of mais in gras. Om zo weinig mogelijk schade toe te brengen aan de bodemstructuur en het bodemleven werden de werkzaamheden 'niet kerend' uitgevoerd, wat voor veel boeren niet gebruikelijk is. Het was heel leerzaam voor de deelnemers om het binnen dit project eens uit te testen. Sommige innovaties bleken niet praktijkrijp, zoals de pilot Satelietslim maaien. "Het doel was om met satelietbeelden het optimale maaimoment te bepalen, maar er kon geen correlatie worden aangetoond tussen de voederwaarden van het gras en de satellietdata. Bovendien kunnen de kosten van het satelietonderzoek niet tegen de baten op."

17 onderzoeksprojecten

Praktijkkring

Specialisten en agrariërs overleggen samen over beste aanpak op gebied van bodem, nutriënten en biodiversiteit

Koploperprojecten

Onderzoek, innovatie en samenwerking staan centraal

Cross-overprojecten

Samenwerking zoeken tussen verschillende agrarische sectoren en bedrijfstakken

Onderzoek en kortlopende projecten

Kennis delen

Naast proeven in de praktijk was kennisverspreiding een belangrijk onderdeel van Vruchtbare Kringloop Zuid-Holland. Van Paassen: "Door corona was samenkomen een stuk lastiger. Dat leverde echter leuke alternatieven op, bijvoorbeeld Tour de Boer of de e pilot met online informatie over notenteelt. Dat webinar werd door veel meer belangstellenden bekeken dan wij van tevoren hadden bedacht.

Meer hierover op de volgende pagina >>

Ieder thema binnen VKZH had een studiegroep (bodem, nutriënten en biodiversiteit). In samenwerking met PPP-Agro Advies is een studiegroep ontstaan waarbij kennis en ervaring wordt gedeeld over het optimaliseren van eiwitbenutting.

Online archief

Alle pilots, activiteiten en onderzoeken zijn gedocumenteerd en soms zelfs ook gefilmd. Neem eens een kijkje op www.vruchtbarekringloopzuidholland.nl of scan de QR-code

PILOT VRUCHTBARE KRINGLOOP: NOTENTEELT

Notenteelt: duurzaam verdienmodel?

In december 2021 zijn op het bedrijf van Jan Kastelein in Sommelsdijk 46 walnoten bomen en 92 hazelaars geplant. De komende winter wordt er nog eenzelfde aantal bomen bijgeplant. Volgend najaar zullen naar verwachting de eerste bomen noten gaan produceren.

Het is een zichtbaar resultaat van het project Notenteelt in Zuid-Holland. Noten bieden kansen voor het vastleggen van CO₂, het bevorderen van biodiversiteit, verfraaien van het landschap én ze zijn een interessant verdienmodel voor de agrariër. De aanleg van notenbomen draagt ook bij aan bodem- en waterkwaliteit, de eiwittransitie naar meer plantaardig eiwit en een duurzame en toekomstbestendige teelt. Notenbomen kunnen van invloed zijn op de waterkwaliteit als zij onderdeel zijn van een bufferstrook.

Doel van het project is bevorderen van notenteelt in Zuid-Holland door informatie te geven. Ook is een deel van de aanschaf van de notenbomen voor de pilot gefinancierd. Op een oriëntatieavond begin 2021 bleek een flinke belangstelling: ongeveer 50 belangstellenden lieten zich informeren over de kansen én de uitdagingen van notenteelt. Eén van die uitdagingen is de terugverdientijd: het duurt een paar jaar voordat de bomen voldoende produceren. Ook is goed onderhoud van de bomen een aandachtspunt. Notenteelt is in Zuid-Holland vooral geschikt voor kleigronden, veengrond is hiervoor niet goed geschikt. De tweede stap waren enkele verdiepende

workshops waarin dieper op de ins en outs van notenteelt is ingegaan. Hier hebben 10 agrariërs met concrete belangstelling aan deelgenomen. Aan de deelnemers is gevraagd een uitgewerkt plan voor notenteelt op hun bedrijf op te stellen, met onder andere aandacht voor de plaatsing (zoals volveld of stroken), afzet, begroting en op welke manier de notenteelt onderdeel van het bedrijf moet worden. Voor uitvoering van het meest veelbelovende plan was een startbedrag voor de aankoop van bomen beschikbaar.

Uiteindelijk hebben 2 bedrijven een financiële bijdrage gekregen. Naast het bedrijf van Jan Kastelein is dat het bedrijf van Hein en Christine Mijs. Hier wordt de notenteelt onderdeel van een voedselbos, de notenbomen zullen in de loop van 2022 worden aangeplant. Over enkele jaren zal zichtbaar worden wat de effecten van notenteelt op deze bedrijven betekent voor de biodiversiteit én de bedrijfsresultaten.

Meer weten?
Scan de QR-code

Pilot Vruchtbare Kringloop: bemesting

Het gebruik van minder kunstmest in perenteelt is een uitdaging, maar niet onmogelijk. Dit blijkt uit de pilot vanuit Vruchtbare Kringloop Zuid-Holland waar de toevoeging van organische mest werd vergeleken met kunstmest. Voldoet het aan de behoeftes van de fruitbomen, is het bevorderlijk voor de bodem en wat is het effect op ziektes? Bas en Lena Zevenbergen, eigenaren van een fruitteeltbedrijf in Numansdorp testen dit.

Op het fruitteeltbedrijf van Bas en Lena telen ze alleen peren. "Bij de teelt vind ik de aandacht voor bodemvruchtbaarheid belangrijk. We maken al 150 jaar gebruik van de boomgaard en met goed bodemgebruik hopen we hier minimaal nog eens 150 jaar gebruik van te maken", aldus Bas. Voor Bas en Lena was dit een van de redenen om deel te nemen aan de pilot. "Met elkaar in gesprek via een project werkt stimulerend om dingen op jouw bedrijf te verbeteren."

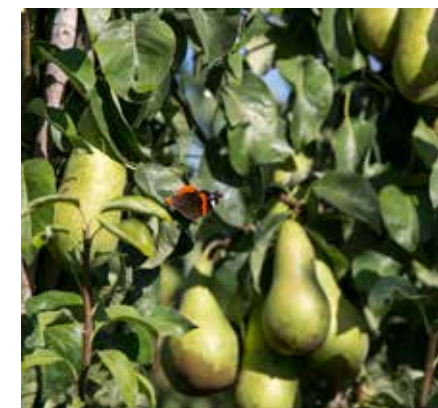
Voldoen aan stikstofbehoefte

Kan de stikstofbehoefte van perenbomen voorzien worden met organische mestbronnen uit de omgeving, de zogenaamde kringloopmeststoffen, in plaats van kunstmest? "Dit testten we, in een proef, met champignonmest, dierlijke mest uit een vrijloopstal en Bokashi in de perenboomgaard", vertelt Lena "Een fruitboom neemt 50-60% van zijn totale jaarlijkse stikstofopname op in de periode tussen half april en half mei. Het was een uitdaging om aan die behoefte te voorzien, omdat we minder kunstmest wilden gebruiken." Bas: "Voor ons gaf Bokashi de meest hoopvolle

resultaten." Dit is een gefermenteerd restproduct van dijken, slootkanten en natuurgebieden en vormt een goede bron van stikstof en kalium. "Het restproduct kan voor in ieder geval 15-20% de stikstofbehoefte van de perenbomen invullen. De mate waarin we bij moesten mesten hebben we gemonitord met plantsapmetingen. Hierdoor moesten we bijsturen met kunstmest om aan de behoefte te kunnen voldoen", aldus Bas.

Gebruik op lange termijn

Om nu al over resultaten te spreken vinden Bas en Lena nog wat aan de vroege kant: "Op lange termijn zullen resultaten zichtbaar worden", zegt Bas. "De verwachting is dat het organische stofgehalte in de bodem stijgt, de pH-waarde in de bodem daalt en de bodem eerder actief is waardoor beschikbaarheid van voeding vergroot. Maar ook dat de plant weerbaarder wordt tegen ziektes. Dit kunnen we nog niet hard maken en zal in de toekomst moeten blijken. We gaan dan ook zeker verder met het toepassen van Bokashi."

Project Zoet Water op de Kop van Goeree

Contactpersoon Rosan de Groot (rdgroot@ltonoord.nl) en Tamar de Jager (tdjager@ltonoord.nl)

Zoet water vasthouden op Goeree-Overflakkee

In de zomer is er weinig tot geen zoet water beschikbaar voor landbouw en natuur op de kop van Goeree-Overflakkee. Met oog op verzilting door klimaatverandering zal dat probleem alleen maar verergeren. Agrariërs zijn afhankelijk van neerslag en willen daarom zoet regenwater in het najaar en winter beter en langer vasthouden. Toch ligt de nadruk binnen het project Zoet Water op de Kop van Goeree in eerste instantie op monitoring.

Gedragen door het gebied zelf

Het project Zoet op de kop van Goeree is een vervolg van het project Waterpark Zuid-Holland waarin agrarische ondernemers uit de omgeving van Ouddorp en de Kagerplassen naar een nieuw verdienmodel zochten. Conclusie was dat de meeste potentie ligt bij het aanpakken van het zoetwatertekort zodat landbouw én natuur kunnen blijven. De Groot: "Dit vervolg wordt gedragen door het gebied zelf. Ook natuurorganisaties nemen deel, want die hebben ook belang bij voldoende zoet water in het gebied. Bijkomend voordeel is dat de relatie verbetert."

Van monitoring naar maatregelen

Door gezamenlijk te gaan monitoren wordt de kennis over het watersysteem van het gebied vergroot en ontstaat inzicht in waar de verziltingsproblematiek het grootst is. "Hoewel agrariërs en natuurbeheerders het gebied zelf natuurlijk het beste kennen, zorgt het daadwerkelijk meten vaak voor nieuwe inzichten, komen de feiten op tafel en kan met alle deelnemers een gezamenlijk beeld van de werking van het watersysteem worden gemaakt", zegt Vince Kaandorp van Deltares. De zoete en zoute sloten worden door middel van EC-metingen in kaart gebracht. De deelnemers meten ook zelf het zout- en nitraatgehalte via de Deltares Nitraatapp. Ook worden sensoren

geplaatst en kijkt men naar de ecologische staat van het systeem. Pas daarna kan bepaald worden welke maatregelen het meest effectief zijn om de beschikbaarheid van zoet water te vergroten en landbouw en natuurbeheer veilig te stellen voor de toekomst.

Maatregelen nemen en effect meten

Rosan de Groot: "De data vormen de basis voor fase twee: het uitvoeren van kansrijke maar weinig ingrijpende maatregelen, wat levert het plaatsen van schotten en stuwen bijvoorbeeld op aan zoet water?" Monitoring blijft overigens ook in fase twee een belangrijke pijler binnen het project: door met een meetnetwerk van permanente sensoren (grond)waterpeilen en verzilting te volgen kan het effect van de maatregelen worden geanalyseerd.

Basis voor nieuw vervolg?

Naast die tijdelijke maatregelen, wordt een lijst van definitieve maatregelen opgeleverd. "Zonder de kennis van de meetfase is het moeilijk om de omvang, relevantie en kosten van die maatregelen in te schatten. Denk aan permanente stuwtjes, het verbreden van sloten of nieuwe waterbekkens. Ons streven is wel dat ook dit project een vervolg krijgt om die definitieve kansrijke maatregelen uit te voeren."

'Verzilting bedreigt ons familiebedrijf'

Sjoerd de Jong (24) akkerbouwer en sierfruit- en bloementeler op familiebedrijf De Jong in Ouddorp

"Wij meten zelf het EC-gehalte en zien het water in de sloten steeds zouter worden. In het voorjaar spoelen we de sloten zelfs schoon om het zout weg te krijgen. Verzilting bedreigt het voortbestaan van ons familiebedrijf dat al meer dan zeventig jaar bestaat. Met dit project wil ik kennis opdoen over de waterstromen in ons gebied en welke maatregelen nodig zijn om water beter vast te houden. Dat zowel natuurorganisaties als landbouwbedrijven meedoen biedt mogelijk kansen, al vind ik het ook ingewikkeld. Je vist toch in dezelfde vijver, maar het water is van iedereen is ooit gezegd en andere partijen moeten ervan uitgaan dat schoon water ook in het belang van boer en tuinder is. In het najaar wil ik mij verdiepen in het plaatsen van stuwtjes om water beter vast te houden. Ook zie ik mogelijkheden in het anders inzetten van het waterpeil in de winter of natuurgebieden gebruiken als wateropslag. Nu je met alle partijen uit het gebied samen om tafel zit, heb je meer contact en is het mogelijk om meer begrip voor elkaars situatie te krijgen. Dat helpt. Gezamenlijk bepalen we hoe we slimmer met water om kunnen gaan in dit prachtige gebied."

Meer weten?
Scan de QR-code

Brede samenwerking

LTO Noord werkt in dit project samen met Deltares en Aequator. Bij het project zijn verder waterschap Hollandse Delta, gemeente Goeree-Overflakkee, de provincie Zuid-Holland en natuurorganisaties (Groene Raad) aangesloten. Naast het DAW wordt het project mogelijk gemaakt door bijdragen van waterschap, provincie en het IBP Vitaal Platteland.

Samen kijken op de kaart.
Foto: Tamar de Jager

Boerderij van de toekomst

Hoe boeren we over tien jaar? Over die vraag gaat het tijdens de excursie naar Boerderij van de Toekomst in Lelystad. Al ongeveer 2000 boeren, tuinders en andere belangstellenden bezochten het proefakkerbouwbedrijf van de Wageningen Universiteit & Research WUR om de kansen en uitdagingen van de toekomst te bespreken én met eigen ogen te zien. Vanaf 2023 is een excursiebezoek weer mogelijk!

Op de WUR-proeflocatie in Flevoland vinden bezoekers voorbeelden van duurzaam bodembeheer, oplossingen voor verdichting en omgaan met te droog of te nat. Tegelijkertijd komen tijdens de excursie ook politiek en maatschappelijk gevoelige thema's aan bod, denk aan het verminderen van gewasbeschermingsmiddelen, afzet, onvoorspelbaarheid van beleid en het vergroten van biodiversiteit.

Ervaringen doorgeven aan beleidsmakers

Naast een rondleiding over het veld en langs het machinepark is het gesprek over kansen en uitdagingen in de agrarische sector een nadrukkelijk onderdeel van de excursie. De excursie naar de Boerderij van de Toekomst is samen met het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer ontwikkeld. Tijdens de excursie wordt het Spel van de Toekomst gespeeld. Met stellingen, vragen en een beetje competitie kan iedereen zijn of haar zegje doen. Projectleider Boerderij van de Toekomst, Pieter de Wolf: "Ik vind het minstens zo belangrijk dat wij praktische kennis en ervaringen van boeren doorgeven aan beleidsmakers en bedrijven die alternatieve middelen en technologieën ontwikkelen."

Kringlooplandbouw in de praktijk

De Boerderij van de Toekomst brengt kringlooplandbouw in de praktijk: landbouw met een goede boterham voor de boer, zonder schade aan het milieu en water en met een positieve bijdrage aan onze leefomgeving. Om dit te kunnen bereiken worden op de Boerderij van de Toekomst allerlei technieken en toepassingen van kringlooplandbouw verder ontwikkeld, getest en gedemonstreerd. Denk aan zuinig omgaan met water en beregening zonder verzilting en het ontwikkelen van een klimaatrobuust productiesysteem dat bestand is tegen wateroverlast en droogte. Nieuwsgierig? Neem deel aan een excursie naar de Boerderij van de Toekomst.

Kennismatcher: sleutel tot verspreiden kennis

Het project Boer van de Toekomst is onderdeel van de DAW-pijler Versterkte Kennisverspreiding. Hieronder vallen ook de Kennismatchers. Het zestal Kennismatchers wil de binnen het DAW opgedane kennis en ervaringen over effectieve maatregelen, leerzame praktijkvoorbeelden, (lopende) onderzoeken en pilots met nieuwe technieken beter bruikbaar en vindbaar maken voor boeren en tuinders. De Kennismatchers zoeken ook de samenwerking met (bodem)adviseurs, onderwijs en proefbedrijven. De juiste kennis bij de juiste personen zodat boeren en tuinders vanuit intrinsieke motivatie en vanuit hun vakmanschap effectiever kunnen werken aan schoner, voldoende water en een betere bodem.

Hedwig Boerrigter
DAW Kennismatcher

"Hier krijgen boeren en tuinders de gelegenheid om met wetenschappers en beleidsmakers in gesprek te gaan. Niet óver, maar mét boeren"

Leendert Jan Onnes
NAJK'er

"Het is interessant om via Spel van de Toekomst te discussiëren over gevoelige thema's als middelengebruik en biodiversiteit. Je stapt uit je comfortzone"

Excursiebezoeker

"Proeven zoals hier zijn belangrijk en leerzaam. Voor ons, maar ook voor beleidsmakers. De praktijk is namelijk weerbarstiger dan theorie."

Meer weten?
Scan de QR-code

Boeren Delfland vóór de muziek uit

“Nog voordat Duurzaam Boer Blijven ruim 12 jaar geleden ontstond waren melkveehouders in Midden-Delfland al bezig met kringlooplandbouw”, aldus Marcia van Drunen, beleidsmedewerker landelijk gebied van de gemeente Midden-Delfland. “Met groen ondernemen willen melkveehouders Midden-Delfland open en groen houden. Het programma Duurzaam Boer Blijven staat daarin centraal. Het gebied ontving in 2017 het predicaat Bijzonder Provinciaal Landschap (BPL)”.

Integraal gebiedsproces – al decennialang

De gemeente Midden-Delfland werd in 2004 opgericht. Zij kreeg de opdracht om het gebied tussen Den Haag en Rotterdam open en groen te houden. Toen de aanleg van de A4 tussen Delft en Schiedam in 2010 definitief doorging, kwam de deal om gelijktijdig natuur, recreatie, landschap én de agrarische sector te versterken. Doel van Duurzaam Boer Blijven is de agrarische sector economisch vitaal houden én verduurzamen om het gebied open en groen te houden. Voor de leefbaarheid van 2,3 miljoen inwoners! Kringlooplandbouw vormt de basis. Intussen werken 38 van de 50 melkveehouders aan het sluiten van kringlopen. Veel aandacht gaat uit naar samen werken, leren en kennis delen.

Samen werken

Gemeente Midden-Delfland en LTO Delflands Groen gingen nauw samenwerken in het programma. Nieuwe partners zijn aangehaakt: FrieslandCampina, Hoogheemraadschap van Delfland en Rotterdam de boer op! Sandra Fraikin is bij Hoogheemraadschap van Delfland senior beleidsadviseur bodemdaling en waterkwaliteit. “Het waterschap was betrokken bij de start van de landschapstafel en de gebiedsvisie BPL

Midden-Delfland. Bij de gebiedsvisie is voor het thema water en klimaat de Watervisie van Delfland ingebracht”.

Kringloopbeloning

Voor KringloopWijzerresultaten ontvingen boeren al een beloning van de gemeente. Door contact met FrieslandCampina heeft Midden-Delfland zich rond 2019 aangesloten bij de systematiek van PlanetProof. Marcia: “Dat ging eenvoudig: het ging praktisch om dezelfde duurzaamheidsindicatoren als op ons kringloopcertificaat. De resultaten laten zien dat melkveehouders in Midden-Delfland voor ammoniakemissie, eiwit van eigen land en stikstofbodemoverschot al jaren beter scoren dan het topniveau van PlanetProof. Deelname kost tijd, inzet en doorzettingsvermogen”.

Delfland (Marcel Belt) helpt kringloopboeren verduurzamen

Zelf meten

In 2018 is het waterschap begonnen met het samen meten van waterkwaliteit in boerensloten. Sandra licht toe: “Als waterschap gaan we voor schoon, gezond en levend water in ons gebied! Via waterbewustzijn willen we met boeren samenwerken aan water. Een goede waterkwaliteit is relevant voor het boerenbedrijf, voor recreanten en waterschap. Met vijf boeren kijken we naar waterkwaliteit. Boeren hebben zelf aangedragen meer met ecologie bezig te willen zijn. Het waterschap onderzoekt samen met boeren wat er leeft en groeit in de sloot. En de boer geeft aan welke beheermaatregelen zijn toegepast op het aangrenzende perceel. Marcia: “Aankomend seizoen gaan we kijken of en hoe we Bodem als Basis kunnen verbinden met het Duurzaam Boer Blijven programma”.

Meer weten?

midden
indelfland.net

puuur
middendelfland.nl

Geleerde lessen

“Midden-Delfland kan leren van andere gebieden, maar andersom ook!” aldus Marcia. De succesfactoren van Duurzaam Boer Blijven op een rij:

- Het collectief boeren voelt zich verbonden met elkaar.
- Er is vertrouwen tussen partijen: men verdiept zich in elkaars leefwereld. Dan zet je stappen!
- De gemeente maakt werk van het programma Duurzaam Boer Blijven. Ambtenaren kunnen er serieus tijd aan besteden waardoor er ruimte is voor sociaal contact.
- Samenwerking met andere partijen zoals het zelf meten project van Hoogheemraadschap Delfland en ‘Rotterdam de boer op!’ van Natuurmonumenten.
- Voldoende financiële middelen bij één partner, de gemeente. Dit voorkomt onnodige bureaucratie van sectorale subsidies. In feite heeft Midden-Delfland al een gebiedsfonds.
- In gesprek blijven, ook met boeren die nog niet meedoen!
- Werken in kringlopen past bij de melkveehouders van Midden-Delfland. Een groot deel van de boeren is zich bewust van de omgeving en omarmt de manier van werken.
- Belonen op basis van prestaties. De boer krijgt de vrijheid om te ondernemen zoals hij dat wil. Hoé je dat bereikt is aan de boer: die wil als ondernemer zelf bepalen hoe te verbeteren.

Met een stimulans gaat het dubbel zo hard

“Het is niet zo dat je aan één hendel kunt trekken om het bodemoverschot aan stikstof en fosfaat weg te werken. Het gaat om de totale bedrijfsvoering van het agrarisch bedrijf. Je moet kijken naar het moment van mestgift, naar de samenstelling van de mest en dat heeft weer alles te maken met de voerkwaliteit en de soort voeding voor het vee. Je moet kijken naar wat past bij de behoefte van je vee en je moet vanaf het begin van het seizoen alles goed inplannen. En je moet als veehouder zo goed mogelijk omgaan met de grootste speler van allemaal: de natuur.”

Sjon de Leeuw van PPP Agro Advies begeleidt, samen met Delian Kool, 2 studiegroepen mineralenmanagement die onderdeel zijn van het project DAW Alblasserwaard en Vijfheerenlanden. Melkveehouders in Alblasserwaard en Vijfheerenlanden werken met het Waterschap Rivierenland en andere partijen samen om de nutriëntenproblematiek in grond- en oppervlaktewater aan te pakken. Het project richt zich op erfafspoeling, mineralenmanagement en waterinfiltratie.

Sturen op bodemoverschotten

In de studiegroepen is bij het benutten van mineralen echt een goed resultaat gehaald, vertelt Sjon: “We sturen op de bodemoverschotten. Uit de cijfers blijkt dat onze deelnemers fosfaat redelijk in de hand hebben: het fosfaat in de bodem blijft gelijk of wordt minder. Bij stikstof is het grilliger. Zeker dit jaar met de hitte en droogte. De groei van het gras is daardoor stilgevallen, kort na een mestgift eind juni. En als het gras niet groeit neemt het geen stikstof op. Het is een bizar jaar, en ik ben bang dat het bodemoverschot nu wat

omhoog gaat. Dat is de natuur, die kan je niet sturen. Je moet er zo goed mogelijk mee omgaan.” “Ik zie dat de veehouders in de studiegroep veel bewuster omgaan met bemesting en ook met beweiding en ruwvoerwinning. Het hangt met elkaar samen. Ze nemen mestmonsters en kijken goed naar de voerkwaliteit. Wat er nodig is verschilt per bedrijf. Bijvoorbeeld of een bedrijf wel of geen mais heeft. Dat stelt andere eisen aan het ruwvoer uit gras en dus aan de bemesting. Het rantsoen moet passen bij de behoefte van het dier. Ik zie dat er op dat punt veel is verbeterd. En heel belangrijk: beter mineralenmanagement kan ook een beter financieel resultaat geven. Goed managen is een verdienenmodel!”

Doorwerking in het gebied

Gaan de ervaringen van de studiegroepen ook doorwerken naar de andere veehouders in het gebied? “Een groot deel van de veehouders werkt al in dezelfde lijn,” weet De Leeuw, “Er zijn meer studiegroepen in ons gebied en ik zie duidelijk een kruisbestuiving.” In andere gebieden, onder andere in de Krimpenerwaard, is het redelijk goed gelukt een deel van het peloton mee te krijgen. “In het schoonwaterproject in de Krimpenerwaard was er een beloningssysteem. Dat geeft een positieve stimulans. Boeren die aarzelen denken dan eerder ‘misschien is het wel wat voor mij’. Er is een grote groep die afwachtend is, die het resultaat eerst wel eens wil zien. Als je landelijk met een stimulans komt dan gaat het dubbel zo hard.”

Effect op bodemdaling

Sjon de Leeuw is ook betrokken bij het thema waterinfiltratie. Op twee bedrijven, één op veengrond en één met klei op veen, is peilgestuurde drukdrainage aangelegd. Er lopen onderzoeken naar de effecten. Het is nog te vroeg om met heel stellige conclusies te komen. Sjon de Leeuw: “Bij bodemdaling zien we zeker effecten, die is minder dan bij andere percelen in de buurt. De gemiddelde grondwaterstand blijft beter op

peil. Soms zien we verrassingen, bijvoorbeeld als je merkt hoe snel een hoeveelheid neerslag weer verdwenen is.”

Werken aan een schoon erf

Het derde thema van het project is erfemissies. Joëlle de Pee van LTO Noord is één van de drie specialisten die erfscans uitvoeren op bedrijven. Inmiddels zijn er ruim 50 erfscans uitgevoerd. Voor de agrariër zijn die kosteloos. “We zien steeds meer belangstelling voor de erfscans. Veel boeren zijn bezig met een schoon erf. Vanaf 2027 gelden er nieuwe, scherpere regels, onder andere voor een harde ondergrond voor ruwvoer en natte bijproducten. Maar met een erfscan weet de boer wat er moet gebeuren en kan hij aanpassingen doen op het moment dat het past in de planning van investeringen.” De Pee en haar collega's zien dat de opslag van perssappen op de meeste bedrijven nog moet worden aangepakt. De opslag van vaste mest en mestvocht is doorgaans wel goed geregeld. Een erfscan geeft ook adviezen over kleine aandachtspunten, zoals letten op knoeien met kuilgras bij het inkuilen of voeren. DAW Alblasserwaard Vijfheerenlanden loopt nog tot 2023. Er worden nog zo'n 50 erfscans uitgevoerd.

meer weten?
Scan de QR-code

Weerbaar telen is de sleutel

Akkerranden zijn een echte teelt met een ander doel. Dit vraagt aandacht en kennis van de agrariër. Het gaat uiteindelijk om weerbaar telen met minder chemie. In dit artikel enkele ervaringen van het project 'Meer kennis, minder gewasbeschermingsmiddelen' van Agrarische Natuurvereniging Hollands Noorden. De agrarische natuurvereniging zaait jaarlijks samen met de deelnemers circa 170 kilometer akkerranden in. Akkerranden hebben een bufferfunctie tussen landbouwpercelen en watervoerende sloten en verminderen eventuele drift van gewasbeschermingsmiddelen naar het oppervlaktewater. Hierdoor verbetert de waterkwaliteit. Daarnaast hebben akkerranden een gunstig effect op de akkervogels en algehele biodiversiteit.

Kijken naar totale bouwplan

Het project is in april 2021 van start gegaan en wordt in 2022 voortgezet. Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier en de provincie Noord-Holland leveren een financiële bijdrage. Doel van het project is het professionaliseren van beheer van akkerranden, betrokkenheid vergroten voor de inzet van akkerranden en verder verbeteren van waterkwaliteit en biodiversiteit. Er is een studiegroep van ongeveer 20 agrariërs, hoofdzakelijk akkerbouwers en daarnaast enkele bloembollentelers en tuinbouwers.

Kijken naar het hele teeltsysteem

"We merken dat we naar het hele teeltsysteem moeten kijken en een stap breder moeten gaan," vertelt Ellen Mul, projectleider bij de Agrarische Natuurvereniging (ANV) Hollands Noorden. "Daarvoor hebben we meer kennis nodig. Bijvoorbeeld over de samenhang met de teelt en wat voor bijdrage natuurlijke plaagbestrijders kunnen leveren voor de teelt. Daarom zijn we een zoektocht begonnen naar

de natuurlijke plaagbestrijding. We hebben inmiddels geleerd dat we daarbij naar het totale bouwplan moeten kijken, niet alleen naar de randen. Ook de slootkanten hebben invloed."

Moment van zaaien maakt uit

"In het eerste jaar hebben we een aantal proeven gedaan, onder andere met inzaaien onder een vals zaaibed." Dat is nog niet voor iedere deelnemer een vanzelfsprekendheid, merkt Mul: "Door hier verschillende proeven mee te doen ontstaat meer bewustwording en kan de onkruiddruk vooraf worden verminderd. We hebben onder andere geleerd dat het moment van inzaaien veel uitmaakt. Als je in het najaar inzaait bloeit de akkerrand eerder. Dat trekt eerder natuurlijke plaagbestrijders aan dan bij inzaaien in het voorjaar. Bovendien helpt dit beter bij het beperken van drift bij het spuiten."

"Voor vestiging van natuurlijke plaagbestrijders kan je ook meerjarige akkerranden inzaaien. Maar dat moet wel passen in het bouwplan.

Het is belangrijk dat de boer zicht krijgt op de aantallen natuurlijke plaagbestrijders in een akkerrand. Nu, in het tweede jaar, ligt de focus op weerbaar telen met minder chemie. We merken dat we naar het hele teeltsysteem moeten kijken en een stap breder moeten gaan. De thema's van natuurlijke plaagbestrijding en onkruidbeheersing blijven hier onderdeel van uit maken. Daarbij kijken we nu ook naar de gewassen zelf en betrekken we de bodem bij het project".

Praktische kennis delen

Een studiegroep is een heel goede manier om praktische kennis op te doen, weet Mul: "De kracht van de studiegroep is dat boeren daar hun ervaringen delen: hoe doe je het nu en waar liggen kansen. Maar ook als het minder goed lukt. Hoe komt dat en welke adviezen kun je elkaar geven? Zo werken we samen aan een groenere landbouw".

meer weten?
Scan de QR-code

100e ondernemer al aan de slag

Eind juli 2022 meldde zich het 100ste bedrijf aan voor een coach bij het Landbouwportaal Rijnland. Er is veel interesse bij agrariërs om via het portaal kosteloos advies in te winnen en tips te krijgen over maatregelen die de waterkwaliteit verbeteren. Het Landbouwportaal Rijnland is sinds 1 januari 2022 opengesteld.

Kosteloos een coach

Het Landbouwportaal is dit jaar ingevoerd voor het hele gebied van het Hoogheemraadschap van Rijnland (Noord- en Zuid-Holland). Het maakt onderdeel uit van de acties van Rijnland om de waterkwaliteit te verbeteren en de doelen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) in 2027 te halen. Agrariërs kunnen voor hen kosteloos de hulp van een onafhankelijke coach inschakelen om te kijken wat er op het bedrijf kan worden verbeterd. De coaches hebben allerlei adviezen uitgebracht, tips gegeven. Hiske Ridder, coördinator landbouw bij het Hoogheemraadschap van Rijnland: "Daarbij moet je denken aan het binnenzetten van machines zoals de veldspuit of de kunstmeststrooier om uitspoeling naar het oppervlaktewater te voorkomen, of het verplaatsen van kalverhokjes en de aanleg van een wasplek die afstroomt naar de bodem in plaats van de sloot. Soms gaat het om simpele dingen, in andere gevallen vraagt het een investering. En dan kan een subsidie helpen."

Met 4 thema's aan de slag

Het landbouwportaal richt zich op 4 thema's: erfafspoeling van mineralen en nutriënten, duurzaam bodembeheer, gewasbescherming

en perceel- en oeverinrichting. De adviezen van de coach hoeven niet te worden opgevolgd, het zijn tips. Veel tips gaan over praktische aanpassingen in alledaagse handelingen of bijvoorbeeld het verleggen van een regenwaterafvoer. Ook kunnen agrariërs na het advies bij Rijnland subsidie aanvragen voor bovenwettelijke, nog niet verplichte, maatregelen die de waterkwaliteit in de sloten verbeteren. Het Landbouwportaal Rijnland is opgezet naar het voorbeeld van het Landbouwportaal Noord-Holland, dat al ruim 4 jaar met succes functioneert.

Hiske Ridder ziet dat veel agrariërs bezig zijn met het belang van schoon water: "Ondernemers zien dat belang, maar hebben veel aan hun hoofd. We proberen ze te verleiden door

het beschikbaar stellen van coaches en om het leveren van een financiële bijdrage een extra stap te zetten om poldersloten én de boezem schoon te krijgen. Iedereen wil dat je veilig kunt zwemmen of misschien zelfs uit de sloot kunt drinken"

Eind juli 2022 hadden 100 bedrijven een coachgesprek gehad en zijn er 22 aanvragen ingediend voor subsidies voor maatregelen. Bedrijven komen uit de bollenteelt, veehouderij, akkerbouw en de bomen/vaste plantenteelt.

Het project loopt tot 2027. Dat maakt het voor agrariërs extra interessant. Hiske Ridder: "Soms willen telers wel, maar past het dit jaar niet in hun investeringsplannen maar wel een volgend jaar"

Meer weten?
Scan de QR-code

Colofon

Deze uitgave is tot stand gekomen door Regionaal Bestuurlijk Overleg Rijn-West, in samenwerking met het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer.

Datum

September 2022

Redactie en samenstelling

Otto Cox, Caroline van de Veerdonk en Lytsa Post

Vormgeving

Comceptum Genemuiden

Meer informatie?

www.agrarischwaterbeheer.nl | www.rijnwest.nl

Overname van teksten is toegestaan mits met bronvermelding